

Philosophy and the Concept of “Failure” in Davari’s Narrative:

Philosophy of Failure or Failed Philosophy

Fatemeh Ahmadi*

Seyyed Javad Miri**

Abstract

Reza Davari Ardakani reinterprets the concept of “failure” through a novel lens within the historical, philosophical, and existential context of Iranian thought. This article, grounded in the framework of critical social theory, offers a critical analysis of Davari’s intellectual system and explores its relation to notions such as the “era of closure,” the “losing philosopher,” and the “unread letters of thought.” It begins by examining the contemporary historical context of Iran—including identity crisis, rupture of tradition, and confrontation with the West—as the backdrop for the emergence of the feeling of failure. Davari’s reading of failure is then interpreted as a multilayered experience across the cultural, historical, and existential dimensions of Iranian society. The concept of “failure” is analyzed on four distinct levels: Roots of failure: rooted in the absence of historical thinking and the rupture from generative tradition, Philosophical or existential meaning: manifested in Davari’s notion of the “era of closure”, Social and cultural expressions: such as academic stagnation, habitual repetition, and the decline of dialogue, Civilizational and identity consequences: emerging as a crisis of self-awareness in Iranian thought. This layered analysis allows Davari’s thought to transcend historical

* Assistant Professor, Department of Philosophy and Theology, Lorestan University (Corresponding Author), ahmadi.f@lu.ac.ir

** Professor of Social Sciences, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, seyedjavad@hotmail.com

Date received: 19/02/2025, Date of acceptance: 15/09/2025

phenomenology and enter the realm of a philosophy of the possibility of thinking. Prominent manifestations of failure—such as the lack of historical consciousness, dominance of habit, marginalization of intellectuals, and disregard for philosophical works—are examined. The article then analyzes the implications of this condition for Iranian philosophy and identity, and revisits Davari’s proposed remedies, including the founding of a new tradition and rethinking the relationship with the West. For Davari, “failure” is not merely a bitter experience but a horizon for renewed philosophical reflection. The central question of the article is the relationship between the “philosophy of failure” and the “failure of philosophy,” showing that a responsible engagement with failure can become the ground for the birth of thought.

Keywords: Era of Closure, Identity Crisis, Tradition and Modernity, Philosophy of Failure, Failed Philosophy.

Introduction

Reza Davari Ardakani offers a profound reinterpretation of the concept of “failure” within the historical, philosophical, and existential framework of Iranian thought. This article explores how Davari’s notion of failure transcends mere social or psychological defeat, emerging instead as a layered cultural and civilizational experience. The study situates this concept within the broader context of Iran’s modern identity crisis, rupture from tradition, and confrontation with Western modernity. Central to the inquiry is the dialectic between “philosophy of failure” and “failure of philosophy,” and how responsible engagement with failure may catalyze the rebirth of thought.

Materials & Methods

The research adopts a qualitative, hermeneutic approach rooted in critical social theory. Primary sources include Davari’s philosophical writings and public discourses, analyzed through thematic and conceptual mapping. The study identifies four analytical layers of failure in Davari’s thought:

- Historical rupture and the absence of generative tradition
- Existential interpretation of the “era of closure”
- Cultural and institutional stagnation (e.g., academic inertia, habitual repetition, decline of dialogue)

- Civilizational and identity consequences manifesting as crisis of self-awareness

Comparative analysis is employed to distinguish Davari's framework from other Iranian and Western philosophical positions, including Heidegger and Fardid, while emphasizing his unique project of reconstructing Islamic rationality.

Discussion & Result

Davari conceptualizes failure as a historical-existential condition rooted in the disjunction between tradition and modernity. He argues that Iranian society's mimetic encounter with the West has led to a loss of organic continuity, rendering tradition inert and modernity superficial. His critique of Iranian intellectuals—marked by unread philosophical texts and disengagement from deep reflection—highlights structural deficiencies in education and public discourse.

While Davari warns against blind Westernization and reactionary anti-Westernism, his proposed remedies—reviving tradition and rethinking the West—raise questions about practical implementation. The study critiques the lack of institutional strategies in Davari's work, especially regarding education, humanities, and international dialogue. Davari's vision of founding a new rationality within the Islamic world, distinct from global modernity, is presented as a philosophical horizon rather than a concrete roadmap. His emphasis on dialectical engagement between tradition and modernity aims to generate a new mode of thought that is neither nostalgic nor imitative.

Conclusion

Davari's philosophy of failure is not a lamentation but a call to philosophical awakening. He sees failure as a mirror in which Iranian thought can recognize its historical limitations and begin anew. His framework offers a compelling diagnosis of Iran's intellectual and civilizational crisis, emphasizing the need for historical consciousness, creative tradition, and critical engagement with the West.

However, the study concludes that Davari's project, while rich in conceptual depth, requires complementary practical strategies to translate philosophical insight into societal transformation. Failure, in Davari's narrative, is not the end—but the beginning of renewed questioning, identity reconstruction, and philosophical creativity. Thus, the "philosophy of failure" becomes a philosophy of possibility.

Bibliography

- Gadamer, Hans- Georg (2004) *Truth and Method* .London: Continuum
- MacIntyre, Alasdair (1981) *After Virtue* .Notre Dame: University of Notre Dame Press
- Abadian, Akbar (2019) *The Relationship between the West and Tradition in Contemporary Iranian Thought* .Tehran: Elm Publications [in Persian]
- Afshin-Moghaddam, Payam (2023) *The Philosophy of Reza Davari Ardakani: Identity, History, West* .Tehran: Qoqnoos Publications [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2000) *Philosophy in the Age of Closure* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2004) *A Reflection on Western Philosophy* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2008) *We and the West* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2011) *Religion and Knowledge* .Tehran: Hermes [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2014) *Power, Reason, and Spirituality* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2015) *A Reflection on the West* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2018) *Power, Reason, Spirituality* .Tehran: Ney [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2021) *Letters of Estrangement* .Tehran: Sokhan [in Persian]
- Shayegan, Dariush (2006) *New Bewitchment* .Tehran: Tarh-e No [in Persian]
- Shirvani, Hossein (2021) “The Philosophy of Failure in Davari Ardakani’s Thought ” *Islamic Philosophy and Kalam* ,Vol. 51, No. 4, pp. 1–22 [in Persian]
- Tabatabaei, Seyyed Javad (2008) *A Reflection on Iran* .Tehran: Contemporary Vision Publications [in Persian]
- Fayzi, Amir (2020) “A Reflection on Contemporary Iranian Westology.” In :*Collected Papers on Contemporary Westology* .Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies [in Persian]
- Fayyazi, Davood (2016) *Theory of State in Iran* .Tehran: Ney [in Persian]
- Nasr, Seyyed Hossein (1994) *Islam and Tradition* .Tehran: Elmi-Farhangi Publications [in Persian]
- Nikbakht, Iman (2022) *Iranian Identity Crisis: A Critical Analysis of Intellectual Discourse* . Tehran: Ney [in Persian]

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری:

فلسفه شکست یا شکست فلسفی

فاطمه احمدی*

سیدجواد میری**

چکیده

رضا داوری اردکانی مفهوم «شکست» را با نگاهی نو در بستر تاریخی، فلسفی و وجودی اندیشه ایرانی بررسی می‌کند. این مقاله با رویکرد نظریه انتقادی اجتماعی، به تحلیل انتقادی این مفهوم در دستگاه فکری داوری می‌پردازد و نسبت آن را با مفاهیمی چون «عصر فروبستگی»، «فیلسوف بازنده» و «نامه خوانده نشده آثار» واکاوی می‌کند. ابتدا زمینه تاریخی معاصر ایران، از جمله بحران هویت، گسست سنت و مواجهه با غرب، به‌منزله بستر شکل‌گیری احساس شکست تحلیل می‌شود. سپس خوانش داوری از شکست به‌مثابه تجربه‌ای چندلایه در ساحت فرهنگی، تاریخی و وجودی جامعه ایرانی، تفسیر می‌گردد. در این مقاله، مفهوم «شکست» در چهار سطح متمایز تحلیل شده است: ریشه‌های شکست که در فقدان تفکر تاریخی و گسست از سنت زاینده نهفته است؛ معنای فلسفی یا وجودی شکست که در تعبیر داوری از «عصر فروبستگی» تجلی می‌یابد؛ نمودهای اجتماعی و فرهنگی آن چون رکود نهاد دانشگاهی، تکرار عادت‌واره‌ها و زوال گفت‌وگو؛ و در نهایت پیامدهای تمدنی و هویتی شکست که به صورت بحران خودآگاهی در تفکر ایرانی ظهور می‌یابد. چنین تفکیکی امکان می‌دهد تا اندیشه داوری از سطح پدیدارشناسی تاریخی فراتر رود و به قلمرو فلسفه‌ای در باب امکان تفکر بدل گردد. سپس نمودهای بارز این شکست مانند فقدان تفکر تاریخی، غلبه عادت، موقعیت حاشیه‌ای روشنفکری و بی‌اعتنایی به آثار

* استادیار گروه فلسفه و کلام، دانشگاه لرستان (نویسنده مسئول)، ahmadi.f@lu.ac.ir

** استاد علوم اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، seyedjavad@hotmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۴

اندیشگی، بررسی می‌شود و پیامدهای این وضعیت را برای فلسفه و هویت ایرانی تحلیل کرده و راهکارهای داوری مانند تأسیس سستی نو و بازاندیشی نسبت با غرب را بازمی‌نماید. از نظر داوری، «شکست» نه فقط تجربه‌ای تلخ، بلکه افقی برای تأمل تازه فلسفی است. پرسش محوری مقاله نسبت «فلسفه شکست» با «شکست فلسفه» است و نشان می‌دهد که مواجهه مسئولانه با شکست، زمینه‌ساز زایش اندیشه است.

کلیدواژه‌ها: عصر فروبستگی، بحران هویت، سنت و مدرنیته، فلسفه شکست، شکست فلسفی.

۱. مقدمه

مسئله شکست به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نگرانی‌های اندیشه ایرانی پس از مواجهه با مدرنیته و غرب، همواره در کانون توجه اندیشمندان و روشنفکران ایرانی قرار داشته است (فیرحی، ۱۳۹۵: ۳۷-۳۸؛ طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۵-۲۹). بحران هویت، احساس عقب‌ماندگی و گسست میان سنت و مدرنیته، بسیاری از متفکران معاصر را به بازاندیشی نسبت ایران و غرب واداشته است؛ اما در میان آنان، رضا داوری جایگاهی ممتاز دارد؛ چراکه توانسته است بازخوانی این تجربه شکست را در سطحی وجودی و معرفتی صورت‌بندی کند (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۱۴۲-۱۴۷).

وی با بهره‌گیری از فلسفه‌های تاریخی و انتقادی به‌ویژه با قرابت فکری به مارتین هایدگر و نقد سنت فلسفی غرب، به بررسی وضعیت ایران معاصر با محوریت مفهوم شکست می‌پردازد. از منظر او، شکست فقط ناکامی در دستیابی به توسعه یا پیشرفت مادی نیست، بلکه ریشه در بحران تفکر، فروبستگی ذهنی و بیگانگی با میراث فکری و زبانی خویش دارد (داوری اردکانی، ۱۳۸۷: ۲۹۱؛ شیروانی، ۱۴۰۰: ۱-۲۲). وی بر این باور است که «عصر فروبستگی» به عنوان دوران انسداد تاریخی و فقدان گفت‌وگوی اصیل در جامعه ایرانی، نماد عمیق‌ترین لایه‌های شکست تمدنی و معرفتی ماست (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۶۴). از سوی دیگر، مقوله‌هایی نظیر «فیلسوف بازنده» و «نامه‌خوانده‌نشده آثار» در آثار داوری نماینده موقعیت تراژیک روشنفکری ایرانی‌اند. او معتقد است فیلسوف ایرانی اغلب در حاشیه قرار دارد، آثارش بی‌خواننده می‌ماند و حلقه‌های انتقال اندیشه به درستی شکل نمی‌گیرد. نقد داوری نسبت به تکرار عادت‌واره‌ها، فقدان سنت زاینده و پویا، و رکود فضای دانشگاهی، بیانگر توجه عمیق او به ریشه‌ها و پیامدهای شکست است (داوری اردکانی،

۱۴۰۰: ۵۳؛ فایضی، ۱۳۹۹: ۸۳). تکرار عادت‌واره‌ها، فرسودگی نهاد دانشگاهی و ناتوانی از گفت‌وگوی فلسفی، نمودهای اجتماعی همان ریشه‌ی تاریخی‌اند؛ آنجا که شکست از ساحت اندیشه به عرصه‌ی نهاد و فرهنگ سرریز می‌کند. داوری فقدان تفکر تاریخی را نه به‌عنوان یکی از نمودهای اجتماعی انحطاط، بلکه به‌منزله‌ی ریشه‌ی بنیادین شکست فلسفه در ایران می‌داند؛ زیرا بی‌تاریخی، مانع شکل‌گیری نسبت زنده با سنت و امکان تأسیس اندیشه‌ی امروزمی شود (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۵۴-۵۵).

با وجود اهمیت فوق‌العاده این رویکرد، خلأ نظام‌مند پژوهش جامع درباره چిستی و ابعاد مختلف شکست از منظر داوری اردکانی، در ادبیات پژوهش محسوس است. آثار متعددی به مقایسه اندیشه داوری با سایر فیلسوفان ایرانی یا نقد غرب‌گرایی و شرق‌شناسی پرداخته‌اند (آبادیان، ۱۳۹۸؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲؛ نیک‌بخت، ۱۴۰۱)، اما بررسی متمرکز و تحلیلی بر مفهوم شکست و پیامدهای وجودی آن در آثار داوری همچنان مغفول مانده است.

روش پژوهش حاضر نظریه انتقادی اجتماعی (*Social Critical Theory*) است. این رویکرد که ریشه در سنت مکتب فرانکفورت دارد، بر پیوند میان ساختارهای معرفت، قدرت و رهایی انسان تأکید می‌کند و نسبت میان «تفکر» و «وضع تاریخی» را در بستر مناسبات اجتماعی و گفتمانی تحلیل می‌نماید. در چارچوب این روش، هدف پژوهش صرفاً تفسیر متون فلسفی داوری نیست، بلکه نقد شرایط تاریخی و عقلانی‌ای است که امکان یا امتناع فلسفه را در جهان معاصر ایرانی رقم می‌زنند. از آن‌جا که داوری خود فلسفه را امری «تأسیسی و تاریخی» می‌داند، نظریه انتقادی اجتماعی می‌تواند ابزار مناسبی برای واکاوی پیوند میان «شکست فلسفی» (به معنای ناتوانی تفکر در تأسیس وضع نو) و «فلسفه شکست» (به‌منزله تأمل در امکان تفکر در زمان بحران) فراهم آورد. بدین ترتیب، روش این مقاله در پی آن است که با حفظ وفاداری به متن آثار داوری، در سطحی فراتر، شرایط اجتماعی و فرهنگی زایش یا افول تفکر فلسفی را نیز به‌منزله نشانه‌های «بحران عقلانیت» تفسیر کند؛ بحرانی که خود داوری آن را صورت مدرن همان شکست فلسفی می‌داند.

پرسش محوری این مقاله آن است که «شکست و ناکامی فرهنگی و فلسفی در منظومه فکری رضا داوری چگونه فهم و تفسیر می‌شود، چه ابعاد تاریخی و اجتماعی دارد، و با چه مفاهیم و نشانه‌هایی -مانند عصر فروبستگی و فیلسوف بازنده- بیان می‌گردد؟»؛ همچنین «راهبردها و پیشنهادات داوری برای عبور از این وضعیت چیست؟»، «دیدگاه او چه نسبتی

با سایر رویکردهای غرب‌شناسی و فلسفی معاصر دارد؟»، و در نهایت «آیا می‌توان از دل تجربه شکست، به «فلسفه‌ی شکست» رسید یا باید آن را نشانه‌ای از «شکست فلسفه» در ایران دانست؟».

در ساختار مقاله، پس از مرور ادبیات نظری و پیشینه بحث، ابتدا زمینه‌های تاریخی و اجتماعی شکل‌گیری حس شکست بررسی می‌شود؛ سپس تحلیل داوری از مفهوم شکست و لایه‌های آن بر مبنای شواهد متنی ارائه می‌گردد. در ادامه‌ی بحث، مفهوم شکست در چهار سطح از یکدیگر تفکیک می‌شود تا از آمیختگی سطوح پدیداری و ریشه‌ای پرهیز شود. این سطوح عبارت‌اند از: ریشه‌های معرفتی و تاریخی شکست، یعنی وضعیت گسست از تفکر تاریخی؛ معنای فلسفی شکست، که داوری آن را در مقام وضعیت وجودی «فروپستی تفکر» نشان می‌دهد؛ نمودهای اجتماعی و نهادی شکست در دانشگاه، فرهنگ و نسبت ما با فلسفه؛ و پیامدهای تمدنی آن در افق هویت ایرانی.

سپس کارکردهای مفاهیمی مانند «فیلسوف بازنده» و «نامه خوانده نشده آثار» توضیح و نقش آن‌ها در گفتمان فلسفی معاصر ایران تبیین می‌شود. نهایتاً انتقادات و مقایسه تطبیقی دیدگاه داوری با سایر متفکران عرضه و نتیجه‌گیری کلی ارائه خواهد شد.

۲. زمینه تاریخی و فکری

۱.۲ روایت داوری از مدرنیته و بحران هویت

داوری از فیلسوفانی است که پدیده مدرنیته را نه صرفاً به مثابه یک تحول فناورانه، بلکه به‌عنوان یک صورت‌بندی تاریخی وجودی زیست جمعی می‌فهمد. به اعتقاد وی، ورود مدرنیته به ایران عمدتاً با «تقلید»، «وانهادگی سنت» و «بحران تفسیر» همراه بوده، نه با ورود حقیقی به گوهر عقلانیت مدرن و پروژه روشنگری. از نظر وی مظروف عقلانیت مدرن، صرف ابزارها، فنون و دستاوردهای علمی نیست؛ بلکه نوعی ساحت هستی‌شناسانه، تاریخی و معنابخش است که زندگی فرد و اجتماع را در «افق جدیدی» می‌نشانند (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۵۷-۶۴). او تأکید می‌کند که ناتوانی ایرانیان در فهم مدرنیته به‌مثابه یک امر تاریخی و انتقال شتاب‌زده مظاهر بیرونی آن یعنی صنعت، تکنولوژی و نهادهای صوری، بدون زمینه‌سازی معرفتی، باعث گسست هویتی و نوعی از خودبیگانگی در جامعه ایرانی شده است (آبادیان، ۱۳۹۸: ۲۵-۲۹).

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۷۱

داوری روایت می‌کند که هویت ایرانی همواره میان سه قطب در رفت و آمد است: میراث عرفانی حکمی؛ سنت اسلامی و کلامی؛ و مواجهه بحران‌آفرین با غرب مدرن. به زعم او، این سه‌گانه تا پیش از مواجهه جدید با غرب، در حالت توازن نسبی زیسته می‌شده، اما سیطره غرب‌زدگی و نوعی بی‌قراری فلسفی که ناگزیر از خودکم‌بینی تاریخی و مصرف هویت وارداتی است، این تعادل را به هم زده است (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۹۳؛ نیک‌بخت، ۱۴۰۱: ۷۹-۸۳). در این مواجهه تاریخی، بحران هویت خود را در اشکال متعدد از دست رفتن تفسیر اسلامی از عقلانیت، بیگانگی با سنت و ادبیات کلاسیک، تقلیل فلسفه به گزاره‌های کاربردی و ابزاری و گسست زبان و شعر با تجربه زیسته جمعی خود را نشان می‌دهد. این بحران، از نظر داوری اردکانی، تنها یک مسأله فرهنگی نیست؛ بلکه نشانه‌ای از فلج وجودی، افت تاریخی و دورافتادگی انسان ایرانی از تاریخیت خودش است (فایضی، ۱۳۹۹: ۸۷-۸۹؛ داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۰۲-۱۰۹).

۲.۲ مفهوم عصر فروبستگی و نشانه‌های تاریخی شکست

یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم در تفسیر داوری از وضعیت معاصر ایران، عنوان «عصر فروبستگی» است؛ مفهومی که از تجربه تلخ شکست‌های پی در پی، عقب‌ماندگی تاریخی و ناتوانی در بازخوانی و بازآفرینی خلاقانه سنت و مدرنیته زاده شده است (شیروانی، ۱۴۰۰: ۱۷-۱۹). او معتقد است فروبستگی، صرفاً تجربه شکست نظامی یا اقتصادی نیست، بلکه نوعی انسداد در میدان اندیشه و تخیل تاریخی است؛ یعنی ایرانیان در مواجهه با مدرنیته قادر به «زایش تازگی» و «تأسیس معنا» نیستند و در عوض، اسیر مصرف مفاهیم و الگوهای بیگانه شده‌اند (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۹۹-۱۰۳؛ طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۰۲-۱۰۹). تعبیر داوری از «عصر فروبستگی» ناظر به سطح معنای وجودی شکست است؛ لحظه‌ای که تفکر، به آستانه‌ی ناتوانی از تجدید خود می‌رسد و همین خودآگاهی به بن‌بست، به‌نحوی پارادوکسیکال، آغاز تفکری تازه را ممکن می‌سازد (داوری اردکانی، ۱۳۹۰: ۱۸). نشانه‌های تاریخی شکست و عصر فروبستگی از منظر داوری عبارت‌اند از:

الف) شکست پروژه نوزایی و اصلاحات: نهضت مشروطه، ملی‌شدن صنعت نفت و انقلاب‌ها، علی‌رغم اهداف بلند، اغلب منجر به بحران هویت و بازتولید اقتدارگرایی شده‌اند (فیرحی، ۱۳۹۵: ۲۲۰-۲۲۵؛ داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۲۶-۱۳۰).

ب) نامه‌خوانده نشده آثار: داوری در برخی مقالات و نامه‌هایش با صدای تلخ از این مسئله می‌گوید که آثار مهم حکمت، فلسفه و شعر «نامه‌خوانده نشده» اند؛ یعنی معانی عمیق آن‌ها گشوده نشده و در حاشیه زیست فرهنگی باقی مانده‌اند (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۱-۱۳۵؛ شیروانی، ۱۴۰۰: ۱۹).

ج) انفعال زبانی و اندیشه‌ای: زبان فارسی و نثر فلسفی اسلامی اغلب برای فرافکنی بحران یا تجمل ادبیات مصرف شده و کارکرد خلاق خود را چونان زبان تأسیس‌گر معنا از دست داده است (آبادیان، ۱۳۹۸: ۱۲۴-۱۲۶).

د) گسست میان روشنفکر و جامعه: داوری بارها تاکید کرده است که روشنفکران یا فیلسوفان اسلامی به علت تداوم الگوهای تقلیدی و بی‌توجهی به تجربه زیسته مردم، نتوانسته‌اند به گفتگو و مشارکت واقعی با جامعه و تاریخ دست یابند (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۶۱-۶۴).

ه) بحران اعتماد به نفس و فقدان پروژه جمعی: از منظر داوری، یکی از نشانه‌های فروپستی، ناتوانی ملت در تعریف یک پروژه جمعی معنادار و فقدان اعتماد به نفس تاریخی است (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۹۱؛ نیک‌بخت، ۱۴۰۱: ۸۱-۸۲).

بنابراین، روایت داوری از مدرنیته و شکست، روایتی وجودی و تاریخی است که نسبت به قرائت‌های تکنیکی یا صرفاً جامعه‌شناسانه، عمق بیشتری دارد. عصر فروپستی نزد داوری به عنوان تجربه زیسته شکست، فقدان معنا، و فاصله گرفتن از امکان آفرینش تاریخی درک می‌شود؛ تجربه‌ای که هم حافظه تاریخی ایرانیان و هم آینده‌اندیشی آنان را به چالش می‌کشد.

۳. تحلیل مفهومی شکست

۱.۳ تعریف شکست در اندیشه داوری

شکست نزد داوری صرفاً یک رویداد سیاسی، اقتصادی یا نظامی نیست؛ بلکه پدیده‌ای چندبعدی، تاریخی و وجودی است. به بیان وی: «شکست فقط باختن در جنگ‌ها یا سیاست‌ها نیست؛ شکست آن است که ملتی از خود و تاریخ خود بیگانه شود و نتواند معنایی برای زیستن، اندیشیدن و ساختن جهان خویش بیابد...» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۰۴).

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۷۳

در دستگاه مفهومی داوری، شکست محصول جدا شدن جامعه ایرانی از سنت تفکر و گسست تاریخی‌اش با خلاقیت معنوی است. او معتقد است شکست زمانی رخ می‌دهد که انسان ایرانی نتواند سنت خویش را بخواند و بازآفرینی کند، نسبت خود را با تاریخ و جهان جدید بازتعریف ننماید و عقلانیت بومی خویش را در برابر غرب صرفاً به «نقد صوری» و «یأس خاموش» فروکاهد (افشین مقدم، ۱۴۰۲: ۶۷-۶۹). از نظر وی، شکست حتی زمانی که شمایل ظاهری پیشرفت وجود دارد نیز می‌تواند رخ بدهد؛ زیرا پیشرفت بی‌ریشه و مصرفی، عاقبت به فرسایش هویت و رکود اندیشه منتهی خواهد شد (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۷۲). مؤلفه‌های شکست در اندیشه داوری عبارتند از قطع ارتباط با سنت و حافظه تاریخی که نخستین نشانه شکست فراموشی خلاق سنت حکمی است؛ مصرف فلسفه بیگانه که ناکامی در تولید فکر و تکرار مفاهیم غربی بدون بومی‌سازی است؛ و تلخکامی جمعی که نوعی ملال، یأس و خلأ معنا است که زیست جهان ایرانی را فرا می‌گیرد (شیروانی، ۱۴۰۰: ۱۸).

بنابراین شکست در نظر داوری امری معرفتی و وجودی است پیش از آن‌که صرفاً رویدادی بیرونی یا اجتماعی باشد؛ نوعی درخودماندگی، بی‌تاریخی فعال و ناتوانی از فهم امکانات تاریخی و معنابخشی به جهان خود است.

۲.۳ نسبت فیلسوف بازنده و خودآگاهی تاریخی

داوری در نوشته‌های اخیر خود به مفهوم «فیلسوف بازنده» یا حتی «ملت بازنده» اشاره می‌کند و این نسبت را نشانه یک درون‌بینی ضروری می‌داند:

ما در شرایطی به سر می‌بریم که فیلسوف موفق نمی‌تواند تنها کسی باشد که در دستگاه ارزش‌های حاکم موفق شود. بلکه گاهی درک شکست و بازنده بودن، مقدمه‌ای برای خودآگاهی تاریخی ملتی است که باید از شکست‌ها درس بگیرد و امکان دیگرگونگی بیافریند. (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵).

فیلسوف بازنده در منظر داوری صدای شکست‌یافته است، نه به‌عنوان تسلیم بلکه به‌عنوان آگاه از موقعیت تاریخی. او حقیقت را نه در «پیروزی سریع» که در «درنگ»، «خودانتقادی» و تفسیر صبورانه شکست‌ها جستجو می‌کند. فیلسوف بازنده با امید و نوامیدی، حقیقت را معنا می‌کند و نسبت به رخدادهای تاریخی، جانانه واکنش وجودی-تحلیلی نشان می‌دهد. مفهوم شکست، ظرفیتی فراهم می‌آورد که از سرخوشی کاذب و برد

سطحی عبور کنیم و درک عمیق‌تری از امکان بودن و تاریخی‌مان بیابیم (فایضی، ۱۳۹۹: ۸۸؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۷۰).

خودآگاهی تاریخی شکست و بازنده بودن برای داوری نه یک وضعیت دائمی، بلکه فرصتی برای جوشش خودآگاهی تاریخی است؛ یعنی فهم این واقعیت که کجا ایستاده‌ایم و چه امکانات و محدودیت‌هایی داریم. داوری معتقد است جامعه ایرانی تنها زمانی می‌تواند از بن‌بست عبور کند که شکست‌های خویش را بفهمد و از دام خودبزرگ‌پنداری توخالی یا یأس تلخ رهایی یابد (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۰۲-۱۰۳). در نتیجه، مفهوم شکست نزد وی ابزاری برای برانگیختن تفکر انتقادی، امید تاریخی و پیدا کردن راه‌های نو است. فیلسوف بازنده، نماینده آن اندیشمندی است که به جای فرافکنی یا تسلیم، راهی برای گفت‌وگوی عمیق با تاریخ، سنت و آینده می‌جوید.

۴. ریشه‌ها و علل شکست در اندیشه داوری اردکانی

۱.۴ بی‌سابقه‌شدن سنت و انقطاع تاریخی

در مرکز تحلیل داوری، یکی از مهم‌ترین ریشه‌های شکست جمعی در ایران، بی‌سابقه‌شدن سنت و از دست رفتن حافظه تاریخی است. مراد داوری از سنت، میراثی است که باید همواره بازخوانی، فهم و بازآفرینی شود؛ نه آنکه صرفاً تکرار صورت‌ها یا حفظ گذشته باشد (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۲۷). سنت در اندیشه داوری اردکانی، صرفاً مجموعه‌ای از عادات یا هنجارهای منجمد نیست، بلکه افق زنده، پویا و معنابخشی است که بستر هویت تاریخی، زبان و اندیشیدن جمعی را برای جامعه فراهم می‌کند و هم امکان پیوند با گذشته را ایجاد می‌نماید و هم نوآوری را ممکن می‌سازد (داوری اردکانی، ۱۳۹۷: ۱۶۳؛ ۱۳۹۰: ۱۹۵). داوری سنت را نه سنگر مقاومت صرف و نه مانعی در برابر تجدد می‌داند، بلکه آن را زمینه جست‌وجوی معنا و امکان آفرینش و تحول فرهنگی می‌شمارد (همان، ۱۳۹۷: ۱۰۸؛ ۱۳۹۴: ۹۳). از این رو، با هر دو رویکرد سنت‌پرستی کورکورانه و سنت‌گریزی بی‌ریشه مخالفت دارد (همان، ۱۳۹۷: ۱۰۸). وی در مقایسه با متفکرانی چون گادامر که سنت را پیش‌فرض هر فهم و افق معنا می‌داند (Gadamer, 2004: 270)، یا مک‌ایتایر که آن را بستر اخلاق و روایت جمعی می‌داند (MacIntyre, 1981: 222)، یا شایگان و نصر که بر وجوه قدسی و سنت مابعدالطبیعی تأکید می‌کنند (شایگان، ۱۳۸۵: ۳۴؛ نصر، ۱۳۷۳: ۶۷)، توجه ویژه‌ای به عنصر زبان، حافظه جمعی و تاریخت معنا در سنت دارد و آن را نه فقط نظم

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۷۵

اجتماعی یا افق قدسی، بلکه بستر پرورش فرهنگ، دیالوگ و هویت فعال ملی می‌داند (داوری اردکانی، ۱۳۹۷: ۱۵۵؛ ۱۳۹۴: ۱۰۷). از نظر او وقتی جامعه‌ای نتواند سنت خود را با مسائل امروز پیوند دهد و به آن معنا و خلاقیت جدید ببخشد، دچار انقطاع و بی‌سابقگی می‌شود: «ما سنت را یا رد کرده‌ایم و یا تنها نام آن را نگه داشته‌ایم. حال آنکه سنت وقتی می‌میرد که دیگر در زندگی و تفکر جاری نباشد.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۲). انقطاع از سنت به معنای فقدان چارچوب معنایی و سردرگمی در برابر رخدادهای تاریخی است؛ و نتیجه مستقیم آن، بحران هویت و گسیختگی عقلانیت بومی خواهد بود (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۷۳).

۲.۴ فقدان تفکر و عادت به تکرار

داوری بارها بر این نکته تأکید کرده که تفکر فلسفی اصیل مدت‌ها است که در فضای علمی و فرهنگی ایران کم‌رنگ شده است. به جای تلاش برای اندیشیدن، جامعه و نخبگانش به عادت به تکرار کلیشه‌ها، مصرف محفوظات و بازگویی آموزه‌های وارداتی یا سستی بدون تعمق بسنده کرده‌اند (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۷۳). «یکی از علامت‌های شکست آن است که عادت می‌کنیم به آنچه هست، حتی اگر ناقص باشد. دیگر عادت می‌کنیم به نداشتن حرف نو؛ عادت به نبود اندیشیدن» (همان، ۷۱). این عادت، محیطی می‌آفریند که تفکر انتقادی و خلاقانه را از بین می‌برد و فلسفه را به نوعی آرایش‌گر وضع موجود تبدیل می‌کند (شیروانی، ۱۴۰۰: ۱۹).

۳.۴ غرب‌زدگی: مصرف بی‌ریشه مفاهیم و از خودبیگانگی

از مهم‌ترین مفاهیم تحلیلی داوری، نقد ریشه‌دار غرب‌زدگی است؛ او غرب‌زدگی را فراتر از الگوپذیری فناورانه یا سیاسی، نوعی مصرف بی‌شالوده مفاهیم و نهادهای غربی بدون فهم تاریخی و زمینه‌ساز آن‌ها می‌داند (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۲۸-۱۳۰). در چنین وضعیتی انتقال ظاهری علوم و تفکر غربی رخ می‌دهد، اما «جان فلسفه» و زمینه‌های تاریخی-اجتماعی عقلانیت مدرن درونی نمی‌شود. نتیجه نهایی، تکرار شکست و ناتوانی در خلق معنا و نظام‌بخشی به تجربه معاصر است (فایضی، ۱۳۹۹: ۸۸).

۴.۴ نقش عادت و وضعیت نامه خوانده نشده آثار فلسفی

یکی از کلیدی‌ترین استعاره‌های داوری برای نشان دادن علل عمیق شکست، وضعیت نامه خوانده نشده آثار فلسفی است. او از این استعاره برای بیان این مطلب بهره می‌برد که جامعه ما متون و میراث فکری خود را سطحی می‌خواند، معنای اصیل آن را کشف نمی‌کند و به شکل مصرفی یا تزینی با آن‌ها برخورد می‌کند: «ما فقط آثار را داریم؛ نوشته‌هایی که خوانده نمی‌شوند. فلسفه و شعر و سنت ایرانی ما نامه‌هایی هستند که یا خوانده نمی‌شوند یا فقط به آن‌ها افتخار می‌کنیم، بی‌آنکه معنایشان در زندگی و اندیشه جاری شود.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵)

این وضعیت سبب استمرار بی‌خبری، سطحی‌نگری و گسست اندیشه‌ورزی فعال می‌شود. درواقع، فقط با خواندن عمیق و تجدیدنظر انتقادی در آثار است که شکاف سنت با زندگی امروز و بحران شکست قابل ترمیم است (افشین مقدم، ۱۴۰۲: ۷۴؛ شیروانی، ۱۴۰۰: ۲۰). بنابراین در رویکرد داوری اردکانی، علل اصلی شکست ایرانیان را باید در بی‌سابقه شدن سنت، عادت به تکرار و وضعیتی جستجو کرد که غرب‌زدگی و خوانده‌نشدن آثار فلسفی امکان بازآفرینی تاریخی و خودآگاهی را مسدود می‌کند. عبور از این وضعیت، در گرو بازاندیشی سنت، تفکر نقاد و خواندن عمیق میراث فلسفی خودمان است.

۵. پیامدهای شکست

۱.۵ نموده‌های شکست در فرهنگ و اجتماع

الف) زیست‌جهان فروبسته: روزمره‌گی، مصرف‌گرایی و فقدان معنا

داوری معتقد است شکست فقط یک رخداد نیست، بلکه نوعی «روح زمانه» است که همه ابعاد فرهنگ و اجتماع را در بر می‌گیرد. مهم‌ترین تبلور شکست، فروافتادن فرهنگ و جامعه ایرانی در روزمره‌گی، مصرف‌گرایی و عادت به بی‌معنایی است. به تعبیر داوری: «جامعه‌ای که گرفتار شکست شود، به جای طلب معنا و اندیشه، عادت به روزمره‌گی و تکرار می‌کند؛ در چنین جامعه‌ای، حتی نو شدن، به صورت پوسته و بدون روح رخ می‌دهد.» (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۳۰)

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۷۷

او فضای فرهنگی شکست‌خورده را فضایی می‌داند که نوگرایی در آن بیشتر تقلیدی است تا خلاقانه؛ ظاهرهای نو بی‌ریشه، اما بی‌روح و تهی از معنا. به همین دلیل است که هرگونه فعالیت اجتماعی، هنری و حتی تغییرات ظاهری، صرفاً در سطح باقی می‌مانند و تبدیل به امر بدیهی می‌شوند؛ امری که خود نشانه توقف تفکر است (شیروانی، ۱۴۰۰: ۲۳).

ب) زوال خرد انتقادی و حیات جمعی

از دیگر پیامدهای شکست، زوال خرد انتقادی است. داوری به تفصیل توضیح می‌دهد که در چنین جامعه‌ای، افراد و نخبگان از پرسش‌های بنیادین دور می‌شوند؛ حتی تصور ضرورت پرسش یا امکان دگرگونی خاموش می‌شود.

ما کمتر می‌پرسیم، کمتر به خود و جهان شک می‌کنیم، بیشتر پیرو و تقلیدکننده هستیم ... این همان رکود و سکون است که نیروی شکوفایی - استعداد و قدرت خلاقیت، نوآوری و پویایی فکری و فرهنگی یک جامعه - را می‌گیرد. (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۴۹)

نتیجه این وضعیت، رشد روحیه محافظه‌کاری، گریز از مسئولیت فکری، تعویق اندیشه و غلبه‌ی عامه‌گرایی بر ساحت‌های گفتمانی جامعه است. در حوزه علوم انسانی، این پدیده باعث می‌شود تفکر فلسفی و اجتماعی جای خود را به کپی‌برداری، تکرار صوری و حتی بازتولید خودکار مفاهیم بدهد (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۹۱-۹۴).

ج) نمادهای شکست: تقلید هنری، بحران زبان، گسست سبک زندگی

شکست در لایه‌های هنر، زبان و سبک زندگی ایرانی نیز نمود بارزی می‌یابد. در هنر و ادبیات، از نظر داوری، اصالت و معنا ضعیف، و تقلید از فرم‌ها و قالب‌های بیگانه رایج می‌شود؛ در زبان‌شناسی و فرهنگ روزمره، «زبان به زبانی ابزار تبدیل می‌شود تا حامل معنا و پرسش»؛ سبک زندگی نیز تحت تأثیر مصرف‌گرایی و مدگرایی تقلیدی، از ریشه‌های هویتی خود فاصله می‌گیرد.

«شکست یعنی ناتوانی از بازاندیشی حتی در سطح زبان و رفتار روزمره؛ نشانه شکست این است که هیچ چیز جدی نیست و همه‌چیز حالت نمایش و آرایش دارد.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۵۲)

۲.۵ رکود دانشگاه و بی‌اعتنایی به اندیشه

الف) نشانه‌های رکود دانشگاهی: بازتولید، تکرار و تقلید

از نظر داوری اردکانی، یکی از بارزترین مصادیق شکست در ایران معاصر، رکود و خشنایی دانشگاه‌هاست. او دانشگاه ایرانی را فضایی توصیف می‌کند که در آن نوگرایی واقعی و تولید علم غایب است؛ اغلب فعالیت‌ها معطوف به ترجمه و تکرار و انتقال دانش است، نه به مسأله‌محوری و آفرینش اندیشه (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۲۲؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۹۸-۹۹). «در دانشگاه‌های ما بحث و جدل هست اما پرسش کمتر است؛ جستاری هست اما شک و اندیشه عمیق نه.» (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۷۵)

این رکود منجر به نوعی محافظه‌کاری ساختاری، عدم میل به تجربه‌گری مفهومی، و اغلب، نزول کیفیت گفتمان علمی بر پایه معیارهای بومی و مسئله‌مند شده است (شیروانی، ۱۴۰۰: ۲۸-۲۹).

ب) بی‌اعتنایی به فلسفه و وضعیت «نامه‌خوانده‌نشدن آثار»

داوری با تعبیر مشهورش یعنی «نامه خوانده نشده آثار فلسفی» به یک بحران بنیادی اشاره می‌کند: آثار فلسفی (اعم از ایرانی و غربی) هستند، اما واقعا خوانده و فهمیده نمی‌شوند. متون فلسفی و دینی بیشتر وسیله تزئین یا مرجعیت ظاهری‌اند تا راهنمای نقادی و اندیشه‌ورزی؛ دانشجویان و اساتید غالباً آثار را مطالعه می‌کنند بی‌آنکه جدال و تقابل انتقادی با آنها برقرار سازند. «ما نامه‌های بسیاری از گذشتگان داریم که خوانده‌نشده مانده‌اند؛ فلسفه ما و حتی فلسفه مغرب‌زمین نزد ما، بیشتر یادگار و تزئین است تا مبدأ تفکر و پرسش.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵)

این پدیده در دانشگاه به وضوح قابل مشاهده است: رساله‌ها و مقالات عمدتاً تکراری و بی‌گفت‌وگو؛ مارک فلسفه برای علوم انسانی، اما بی‌محتوایی و غیبت مسأله‌مندی عمیق؛ و فاصله‌گذاری با مسائل تاریخی-اجتماعی ایران امروز.

ج) بی‌توجهی به مطالعات اصیل و خلأ گفتمان انتقادی

در این شرایط، مطالعات اصیل، جسارت پرسشگری و سنت مناظره و جدل عقلانی جای خود را به ایستایی و مقتضیات اداری و قالب‌های از پیش تعیین‌شده داده‌اند. شکل‌گرایی

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۷۹

صوری در رساله‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی؛ گرایش به کمیت -افزایش تعداد مقاله، مدرک، کنفرانس- و بی‌ارتباطی با دردهای واقعی جامعه. به تعبیر داوری، چنین وضعیتی خود نشانه تداوم شکست است و دانشگاه یکی از نخستین قربانیان فروبستگی و عدم تحرک فکری است (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۴۰-۱۴۱).

۳.۵ تجربه زیسته داوری: توصیف آخرالزمان فرهنگی و راه نجات

داوری بسیاری از آثار خود را نه فقط به عنوان تحلیلی انتزاعی، بلکه به‌عنوان گزارشی از تجربه زیسته یک فیلسوف ایرانی در عصر شکست می‌نویسد.

الف) احساس فروبستگی و پایان یک جهان

او در نامه‌ها، مقالات و مصاحبه‌هایش بارها از نوعی ناامیدی، سردرگمی و بی‌معنایی جمعی سخن می‌گوید:

«گاه احساس می‌کنم جهان ما به پایان خود نزدیک می‌شود، اما نه پایانی انفجاری؛ بلکه فرسوده‌شدن آهسته معنا ... این همان نشانه شکست است.» (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸)

ب) ضرورت بازخوانش انتقادی سنت و جهان

با وجود این تجربه تلخ، داوری راه برون‌رفت را در بازخوانی خلاقانه سنت اسلامی و بازیابی شجاعت پرسشگری فلسفی می‌داند. او معتقد است سنت را باید بازاندیشید و با واقعیت معاصر درگیر کرد، نه این که آن را طرد یا صرفاً تکرار کرد؛ باید مراقب بود که شکست، تبدیل به سرنوشت محتوم نشود و عقلانیت تاریخی خود را از نو بازیابیم (شیروانی، ۱۴۰۰: ۳۱-۳۳؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۱۰-۱۱۲).

ج) مسئولیت فیلسوف و روشنفکر در عصر شکست

به باور داوری، وظیفه فیلسوف و روشنفکر معاصر نه پایان دادن به شکست -که از توان یک فرد بیرون است- بلکه شناسایی و آشکارسازی ساحت‌های خاموش شکست، نقد بی‌وقفه، بازخوانی متون و سنت‌ها و تلاش برای بیدار کردن حس پرسشگری در نسل‌های جدید است. پیامدها و نمودهای شکست در منظومه فکری داوری به‌صورت همه‌جانبه و سیستمی در فرهنگ، جامعه، دانشگاه و ساحت شخصی روشنفکران هویدا می‌شود:

روزمهره‌سازی، رکود عقلانی، تقلیدگرایی، بحران معنا و بی‌اعتنایی به مطالعه جدی و خلق سوال، همگی در امتداد فرآیند تاریخی شکست تعریف‌پذیرند و نشانه‌ای از یک فروبستگی عمیق تاریخی و فرهنگی هستند. این بحران تنها با بازگشت نقادانه به سنت، احیای تجربه زیسته و پرسش فلسفی، و بازخوانی اصیل متون به نفع زندگی معاصر قابل ترمیم است.

۶. فلسفه در عصر فروبستگی: واکاوی جایگاه فلسفه و بحران روشنفکری در اندیشه داوری

۱.۶ عصر فروبستگی و ظهور بحران

داوری اردکانی، به‌خصوص در رساله مشهور خود با عنوان «فلسفه در روزگار فروبستگی» (۱۳۷۹)، عصر معاصر ایران را «عصر فروبستگی» یا «عصر انسداد» می‌نامد. این تعبیر ناظر بر شرایطی است که جامعه ایرانی - و به‌ویژه ساحت اندیشه و فلسفه - با نوعی توقف، عدم امکان نوآوری، و بحران معنایی مواجه شده است (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۸). داوری این عصر را دورانی می‌بیند که در آن افق معنابخشی بسته شده و جامعه نه قادر به بازتولید معانی جدید از سنت خود است و نه می‌تواند فرهنگ و فلسفه مدرن وارداتی را به‌صورت خلاقانه جذب نماید. در نتیجه، جامعه و روشنفکران دچار حیرت و سرگردانی می‌شوند.

۲.۶ جایگاه فلسفه در عصر فروبستگی

الف) فلسفه؛ از جستجوی حکمت تا تکرار گزاره‌ها

در نظر داوری، فلسفه در زیست‌جهان اسلامی نقش تاریخی مهمی داشته است، اما عصر فروبستگی موجب شده فلسفه اسلامی به «تکرار قالب‌ها» و «تقلید از گونه‌های وارداتی» واگذار شود. فیلسوف دیگر «حکیم» نیست، بلکه علوم انسانی و فلسفه صرفاً تبدیل به نهادهایی صوری و تزئینی شده‌اند (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۱۸-۲۱؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۱۸). او می‌نویسد: «فلسفه ما آن‌گاه که از تاریخی بودن خود غافل می‌شود، دچار ترجمه و تقلید می‌شود ... تکرار بی‌تفکر سخنان فیلسوفان مغرب‌زمین را فلسفه می‌پنداریم» (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۲۹).

ب) بحران‌های فلسفه اسلامی

دلیل بروز چنین وضعیتی نزد داوری گسست از سنت فلسفی اسلامی - فقدان مواجهه فعال با سنت اسلامی و غلبه سنت‌ستیزی یا سنت‌پرستی غیرانتقادی -؛ فقدان مسأله‌محوری - بی‌توجهی به پرسش‌های عصر حاضر و دغدغه‌های زیسته -؛ و دگردیسی روشنفکران به مروجان مفاهیم آماده است که جایگاه فیلسوف را فردی منتقل کرده که بیشتر مبلغ فلسفه دیگران و آموزه‌های غربی است نه منتقد یا نوآور پرسش‌های بومی (شیروانی، ۱۴۰۰: ۲۸).

۳.۶ بحران روشنفکری در عصر انسداد

الف) وصف روشنفکر شکست‌خورده و دگرگونی نقش

به باور داوری، روشنفکر ایرانی امروز عمدتاً درگیر بحران هویت است. از یک سو، شیفته و مقلد غرب باقی‌مانده و نتوانسته سنت خود را به مثابه امکان بیندیشد؛ از سوی دیگر، فاقد نقادی نسبت به سنت‌ها و واقعیت‌های معاصر است. روشنفکر، دیگر نیروی تحول نیست، بلکه میانجی‌ای است میان سنتی منجمد و مدرنیته‌ی وارداتی بی‌تأثیر. «ما غالباً به‌جای روشنفکری، به میانجی شدن و انتقال‌دهندگی بسنده می‌کنیم؛ گویی وظیفه ما فقط ترجمه و انتقال اندیشه‌هاست.» (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۳۲)

ب) علل و ریشه‌ها

این وضعیت بحران‌زده نتیجه فقدان تجربه زیسته بومی از مدرنیته؛ غیب شدن افق معنابخش اجتماعی؛ و اشتغال روشنفکران به شکایت و انتقال است، نه تولید معنا و فرهنگ جدید (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۲۳-۱۲۴). داوری معتقد است روشنفکری جدید فقط با بازاندیشی سنت‌ها و توجه به تجربه جمعی ایرانیان معنای اصیل می‌یابد.

۴.۶ تحلیل رساله «فلسفه در روزگار فروبستگی»

این رساله را می‌توان بیانیه‌ای منسجم از داوری درباره فلسفه، تاریخ و بحران تفکر در ایران معاصر دانست.

الف) ساختار و محتوای رساله

رساله با طرح این موضوع کلیدی آغاز می‌شود که فلسفه در ایران امروز دچار یک وضعیت حدی شده است. به این معنا که افق تاریخ بسته و جامعه از امکان زایش معنای نو ناتوان است؛ و فلسفه به خاطره‌ای از شکوه گذشته یا مصرف نمایشی اندیشه‌های بیگانه بدل شده است (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۵-۷).

ب) سه صورت‌بندی بحران

داوری سه لایه از بحران را برمی‌شمارد:

۱. وارداتی شدن فلسفه: فلسفه غرب نه به مثابه صورت اندیشه بلکه به صورت مجموعه‌ای از معلومات به ایران آورده شده بدون زمینه‌سازی تاریخی فرهنگی؛
۲. تغییر نقش متفکران: متفکر گذشته، اهل نظر و حکمت بود ولی حالا بیشتر شبیه کارشناس یا مترجم عمل می‌کند؛
۳. فقدان زبان بومی فلسفه: داوری با تأکید بر غیبت زبان انتقادی و فقدان چفت‌وبست میان زبان فلسفی و زندگی ایرانی، بحران ترجمه‌محوری را ریشه‌ای می‌داند (همان: ۲۶-۳۵).

ج) نسبت فلسفه، تاریخ و بحران روشنفکری

داوری نتیجه می‌گیرد که فلسفه در وضع فرو بسته اگرچه نمی‌تواند مانند گذشته پاسخگو باشد، اما رسالت بنیادین آن، شکافتن افق زمانه و بیدار کردن حس پرسشگری است. فلسفه باید موقعیت تاریخی خود را بازشناسد و با اتکاء به سنت و نقد آن، امکان معنا آفریند: «در عصر فروبستگی، فیلسوف بیش از هر زمان دیگری باید درباره وضعیت تاریخی خود بیندیشد؛ زیرا فلسفه یعنی اندیشیدن در افق بی‌افق شدن‌ها» (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۴۴). در عصر فروبستگی، نقش فلسفه و روشنفکر به شدت تضعیف و واژگون می‌شود؛ و تقلید، تکرار و نمایشی شدن جای نوآوری، مسأله‌مندی و نقادی را می‌گیرد. تنها راه برون‌رفت از این وضعیت، «بازاندیشی ریشه‌ها، بازخوانی سنت و احیای خرد نقاد» است. رساله «فلسفه در روزگار فروبستگی» نقشه راهی است برای فلسفه‌ورزی در شرایط انسداد

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۸۳

و بحران، و تذکری به نسل جدید که فلسفه تنها با دغدغه مسأله و ریشه، امکان شکوفایی دارد.

۷. نامه خوانده نشده آثار و بحران اعتبار اندیشه در منظومه فکری داوری

۱.۷ تبیین استعاره نامه خوانده نشدن آثار

یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم انتقادی داوری اردکانی، «نامه خوانده نشدن آثار» است؛ استعاره‌ای از حضور متون و منابع فکری اعم از فلسفی، دینی یا ادبی در فضای فکری ما که عملاً هستند اما خوانده نمی‌شوند، نه فقط به لحاظ فیزیکی، بلکه به معنای عمیق‌تر، یعنی عدم برقراری گفت‌وگو، جدل و مواجهه واقعی با متن و محتوای آن (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۲). او در کتاب و مقالات متعدد از جمله «نامه‌های غربت» و «فلسفه در روزگار فروبستگی» از این وضعیت انتقاد می‌کند: «ما نامه‌های بسیاری داریم که خوانده نمی‌شوند؛ این نامه‌ها برای گفت‌وگو و فهم نوشته شده‌اند اما در کتابخانه‌ها و قفسه‌ها خاک می‌خورند.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵)

۲.۷ پدیدارشناسی توجه و بی‌اعتنایی به تفکر

الف) صورت‌های توجه و مواجهه با متن

پدیدارشناسی توجه یعنی واکاوی و توصیف اینکه چگونه «توجه کردن» - آگاهانه، اصیل و معنادار - ساختار تجربه و افق معنای ما را نسبت به جهان و امور پیرامونمان تعیین و دگرگون می‌سازد؛ و در تفکر داوری، این توجه شرط لازم مواجهه حقیقی، تحول فکری و گفت‌وگو با سنت یا دیگری است. برخلاف مطالعه سطحی یا حتی رجوع ابزاری به متون، در نگرش داوری، توجه به تفکر یعنی گشودگی به افق‌های جدید و پرداختن به مسأله نه صرفاً یافتن پاسخ آماده؛ توجه حقیقی - گشودگی به معانی، نه بستن راه معانی به سبب عادت و آگاهی پیشینی - به متن یعنی جدال فکری، بازخوانی مستمر و پرسشگری اصیل - پرسشگری مبتنی بر خودآگاهی تاریخی و درک موقعیت تمدنی و ارجاع به مولفه‌های سنت فلسفی در جهان - در برابر، بی‌اعتنایی به تفکر به شکل بهره‌برداری ابزاری از متن برای اقتباس یا استناد صوری؛ مصرف رسانه‌ای و بی‌تعمق متون اندیشه؛ و فقدان پویایی گفت‌وگو با سنت و نوشتار تبلور می‌یابد (شیروانی، ۱۴۰۰: ۲۸؛ افشین مقدم، ۱۴۰۲: ۱۲۸).

داوری می‌گوید: «اگر نامه‌ها خوانده نشوند، متن‌ها صرفاً تزئین‌اند و اندیشه جای خود را به رسم و عادت می‌دهد.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۵)

ب) علل تاریخی و فرهنگی

این وضعیت ناشی از گسیختگی تاریخی، فقدان سنت تداوم و گفت‌وگوی مفهومی؛ سیطره کم‌سواد فرهنگی جامعه دانشگاهی و بحران حساسیت نسبت به مسئله‌مندی متن و فاصله با تجربه زیسته ایرانی است (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۲۹).

۳.۷ پیامدهای معرفتی و اخلاقی بی‌اعتنایی به تفکر

الف) پیامدهای معرفتی

فقدان مواجهه اصیل با متون، سبب رکود و تکرار در تولید علم و اندیشه، رشد سطحی‌اندیشی، حاکمیت تکرار و سقوط کیفیت نظری علوم انسانی می‌شود. فلسفه و علوم انسانی بدون مواجهه حقیقی - حضور و دیالوگی صادقانه، گشوده و بدون واسطه با سنت، جهان، دیگری یا بحران؛ مواجهه‌ای که پرسشگری، تحول‌پذیری، و امکان زایش معنا و هویت جدید را ممکن می‌سازد - با میراث و متون اصلی، با افول نوآوری و غیت مسئله‌مندی، به بازگو کردن صرف تبدیل می‌شوند نه تفکر. پروژه‌های پژوهشی بی‌مسئله و فاقد ژرفای اندیشگی حاصل این امر است (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۳۲-۱۳۴). نامه‌خوانده‌نشدن به معنای جدی، باعث گسیختگی تاریخی و انقطاع سنت انتقال تجربیات اندیشه بین نسل‌هاست. به تعبیر خود داوری، فلسفه به یادگار بی‌اثر بدل می‌شود.

ب) پیامدهای اخلاقی و اجتماعی

بی‌اعتنایی به تفکر و متن، نوعی نفاق و دورویی معرفتی را موجب می‌شود؛ سطحی‌گرایی و نمایش مدرک و ارجاع جایگزین صداقت و رغبت به یادگیری و گفت‌وگو می‌شود؛ و منجر به ظهور روشنفکران «سطحی» و «نمایشی» می‌شود که دغدغه جدی نداشته و فقط به بازتولید نمادین سرمایه فرهنگی می‌پردازند (شیروانی، ۱۴۰۰: ۳۰؛ داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۷۵). این وضعیت آینده‌زدایی، سطحی‌نگری و مرگ معنابخشی فرهنگی را تشدید می‌کند؛ جامعه نمی‌تواند از گذشته بیاموزد و آینده‌ای متفاوت بسازد (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۳۰).

فلسفه و مفهوم «شکست» در روایت داوری: ... (فاطمه احمدی و سیدجواد میری) ۸۵

مقطع «نامه خوانده نشدن آثار» در منظومه داوری نمادی است از بحران اعتبار اندیشه و مرگ حس مسئولیت معرفتی در جامعه معاصر ایرانی. بی‌اعتنایی به تفکر نه فقط رکود نظری، بلکه سقوط اخلاق عمومی و افول فضیلت جست‌وجوی حقیقت را به همراه دارد. داوری راه نجات را بازگشت به «خواندن واقعی»، یعنی مواجهه انتقادی و آزاد با متون می‌داند: «نامه‌ها باید دوباره خوانده شوند؛ وگرنه هم اندیشیدن ما و هم بودن ما به نمایش بدل می‌شود.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۱۳۷)

۸. امکان تأسیس و راه‌های برون‌رفت از شکست در اندیشه داوری

۱.۸ بحران، تأسیس و مسئله امکان

داوری بحران شکست یا فروبستگی را صرفاً رخدادی تاریخی یا سرنوشتی محتوم نمی‌داند؛ بلکه آن را سؤالی بنیادین درباره «امکان تأسیس تفکر و فرهنگ نوین» در ایران معاصر می‌بیند و می‌پرسد: «آیا پس از تجربه شکست تاریخی، جامعه ایرانی قدرت نوسازی، تولد دوباره اندیشه و بازخوانی ریشه‌های خود را دارد؟» این پرسش محور پروژه فکری داوری در دهه‌های اخیر است.

۲.۸ احیای تفکر تاریخی و سنت: پایه امکان و برون‌رفت

الف) ضرورت احیای تفکر تاریخی

به نظر داوری، نخستین گام واقعی برای برون‌رفت از وضعیت شکست و انسداد، احیای نگاه تاریخی و مواجهه دوباره با سنت است. وی تأکید می‌کند فهم نقش «تاریخیت» شرط اصلی احیای اندیشه است و بدون فهم تحولات تاریخی خود، هر شکلی از «نوگرایی» وصله‌ای و عاریتی باقی خواهد ماند (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۵۱). فلسفه و نهادهای معرفتی باید بفهمند که در کدام تاریخ و گسست‌ها ایستاده‌اند؛ چراکه تنها از بستر یک تجربه تاریخی – و نه با اقتباس صرف از غرب – می‌توان بنیان تازه‌ای گذاشت. وی می‌گوید: «تأسیس اندیشه، بدون ادراک جایگاه تاریخی خود و سنت، بیشتر آرزویی موهوم است تا تحقق‌یافتنی.» (داوری اردکانی، ۱۴۰۰: ۹۸)

ب) بازخوانی خلاقانه سنت، نه تکرار یا نفی

داوری سنت را نه منبع تقدس اهل گذشته یا مانعی در برابر پیشرفت مدرن، بلکه گنجینه‌ای زنده می‌بیند که باید به واسطه مسأله امروزی بازخوانی و بازگشایی شود. احیای سنت از نظر او یعنی یافتن ربط و نسبت آن با زندگی اکنون و آینده، پرسیدن از امکانات و محدودیت‌هایش. وی معتقد است بازاندیشی سنت باید دیالکتیکی و انتقادی باشد، و معنای اصیلش را فقط در پویایی و بحث دوباره با متن و گذشته پیدا کند، نه در تکرار شعاری یا تقلید سطحی (شیروانی، ۱۴۰۰: ۳۵؛ افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۳۹).

۳.۸ امکان تأسیس و راه‌های آن: بازاندیشی نسبت با غرب و تاریخ

الف) نسبت با غرب: پرسش بنیادین تأسیس

داوری «مسأله غرب» را سرنوشت‌سازترین مسئله اندیشه ایرانی مدرن می‌داند. به زعم او غرب را نباید اسطوره‌وار ستود یا صرفاً نکوهش کرد، بلکه باید نسبت خود را با آن به پرسش کشید؛ برخورد ایرانیان با غرب، غالباً یا از سر تقلید بی‌ریشه و شیفتگی بوده، یا از سر نفی مطلق و شعارزدگی؛ هر دو راه، امکان تأسیس مستقلانه‌ی اندیشه را از میان برده است (داوری اردکانی، ۱۳۸۳: ۵۰-۵۷). او می‌گوید: «ما با غرب نه به صورت مسأله‌ای تاریخی، که به صورت دوست داشتن یا دشمن داشتن بی‌تاریخ مواجه شده‌ایم؛ هر دو رویکرد، راه تأسیس را بسته است.» (همان: ۵۲)

ب) الگوی تأسیس: مواجهه انتقادی، تلفیق، و تجربه‌گرایی تاریخی

راه حل پیشنهادی داوری برای امکان تأسیس و برون‌رفت در سه سطح استمرار دارد:

۱. مواجهه انتقادی با غرب: به معنای بازاندیشی اصول و دستاوردهای غرب‌گرایی و غرب‌ستیزی، و فهم عریان شرایط خود؛ و فهم غرب به‌مثابه تاریخ، نه صرفاً مجموعه‌ای از پیشرفت‌های ابزاری یا تهدیدات فرهنگی.
۲. بازاندیشی و بازیابی سنت بومی: به معنای بازگشایی گذشته به روی امروز، با رویکرد دیالکتیکی و نقادانه؛ و شناخت نقاط ضعف و قوت سنت اسلامی و تبدیل سنت به منبع زایش سؤال و معنا (افشین‌مقدم، ۱۴۰۲: ۱۴۲).

۳. تلفیق و تأسیس تاریخی نو: از نظر داوری، «تأسیس اصیل» فقط زمانی رخ می‌دهد که ایرانی در مقام «امر تاریخی» قرار گیرد، نه در وضعیت «معطل و بی‌تاریخ»؛ جامعه باید با «جرات پرسشگری» و پذیرش رنج تاریخ، امکان آفرینش معنای جدید را جست‌وجو کند (داوری اردکانی، ۱۳۹۳: ۶۰-۶۳). بنابراین امکان تأسیس از دید داوری نه شعار است و نه بازگشت صرف به گذشته. تنها راه برون‌رفت، ورود مسئولانه به تاریخ و سنت، و مواجهه نقادانه و مسأله‌مند با غرب و مدرنیته است؛ این فرآیند دشوار، نیازمند نهادینه‌شدن تفکر، شجاعت اخلاقی «پرسش از ریشه‌ها»، و عبور از سطحی‌گرایی و تقلید است؛ شاید این راه در کوتاه‌مدت آسان نباشد، اما به تعبیر داوری، تنها راهی است که می‌تواند «تأسیس فرهنگ و عقلانیت آینده» را میسر کند.

ج) شکست به مثابه تجربه‌ی فلسفی یا شکست فلسفه

در اندیشه‌ی داوری اردکانی، مفهوم «شکست» صرفاً یک واقعیه‌ی تاریخی یا یک فرجام تراژیک جمعی نیست؛ بلکه به مثابه تجربه‌ای وجودی و بنیادین در نسبت با فلسفه و زیست‌جهان اسلامی تلقی می‌شود. داوری با تأکید بر فقدان تفکر بومی و ریشه‌مند و همچنین شکاف تاریخی میان سنت و مدرنیته، شکست را «روایت ناتمام ما با خودمان» می‌نامد؛ روایتی که نه صرفاً باخت، که لحظه‌ی توقف، تردید و بازاندیشی است. به زبان او، «شکست، فرصت اندیشیدن دوباره و پرسیدن سؤال‌های اصلی است» (داوری، ۱۳۹۴: ۱۵۵). از نگاه داوری، شکست فلسفی ایرانیان نه فقط در عرصه‌ی اجتماعی-سیاسی، بلکه در سطح عقلانیت، زبان و امکان گفت‌وگو با جهان معاصر رخ داده است. این شکست، نشانه‌ی پایان فلسفه نیست، بلکه برعکس، نقطه‌ی آغاز تفکر تازه است؛ همان‌گونه که داوری می‌نویسد: «هیچ اندیشه‌ای بی‌ناکامی عمیق و آزمودن رنج شکست، قدرت زایش ندارد.» (همان)

از این منظر، می‌توان پرسید آیا جامعه‌ی ما دچار «شکست فلسفی» شده یا ما با «فلسفه‌ی شکست» مواجهیم؟ پاسخ داوری، ترکیبی از هر دو است. شکست، هم اضطراری تاریخی است که فلسفه باید به آن پاسخ دهد و هم افقی است که فلسفه در پرتو آن به نقد خویش می‌پردازد. داوری بر این باور است که تا وقتی جامعه به صورت «غریبه در جهان خویش»، تجربه‌ی شکست را به پرسش نگرفته باشد، نه فلسفه‌ای نو متولد می‌شود و نه

حرکت جمعی معنادار شکل می‌گیرد. او راه‌حل را در بازاندیشی نسبت ما با غرب، سنت، و عقلانیت جدید می‌داند. همان‌طور که در آثار وی بارها آمده: «شکست، پایان راه نیست؛ بلکه دعوتی است برای شروعی تازه، اگر توان نگاه‌کردن از چشم‌انداز فلسفی را داشته باشیم.» (داوری، ۱۳۸۹: ۲۰۳)

بدین ترتیب، در تفکر داوری، شکست صرفاً یک فروبستگی تاریخی نیست، بلکه نوعی آگاهی از مرزهای تفکر است. این آگاهی، فلسفه را وادار به بازاندیشی در امکان خویش می‌کند. می‌توان از این منظر، از «فلسفه شکست» نه به معنای اندیشیدن درباره‌ی امور ناموفق، بلکه به عنوان تفکری سخن گفت که شکست را نقطه‌ی تولد دوباره‌ی اندیشه می‌داند. شکست، در این فهم، خود امکان تفکر است، نه پایان آن.

۹. نتیجه‌گیری

داوری در بررسی وضعیت شکست، چارچوبی نظری فراهم می‌کند که آن را نه صرفاً یک ناکامی اجتماعی یا تاریخی، و نه حتی روانشناختی بلکه به مثابه یک وضعیت وجودی و فرهنگی در جامعه ایرانی می‌فهمد. او به ما نشان می‌دهد که ریشه‌های اصلی این شکست در شکاف میان سنت، مدرنیته و ناخودآگاه تاریخی جامعه ایرانی نهفته است. سنت نزد داوری، افقی زنده و تاریخمند برای خلق معنا و نوآوری فلسفی فرهنگی است. تحلیل او، با تمام عمق و پیچیدگی‌اش، به مثابه طرحی کلان برای بازاندیشی در وضعیت تاریخی ایران معاصر عمل می‌کند. با وجود ارزش این دیدگاه، می‌توان آن را از جوانب زیر نقد و تحلیل کرد و در نهایت به چشم‌اندازی تازه برای تلفیق انتقادی نظریه او و امکان برون‌رفت اشاره کرد.

وی بحران شکست را در پیوند با یک گسست تاریخی تحلیل می‌کند که محوریت آن «جدایی معنا از تاریخ» است. او معتقد است که جامعه ایرانی، به دلیل تغییرات ناگهانی و تقلیدی که با مدرنیته و مواجهه با غرب تجربه کرده، نتوانسته پیوند ارگانیکی میان سنت و مدرنیته برقرار کند. از دید او، شکست تنها زمانی پایان می‌یابد که این جامعه بتواند از این گسست عبور کند و امکان تأسیس دوباره تفکر را فراهم سازد. این یکی از برجسته‌ترین جنبه‌های تحلیل داوری است، چراکه او تاریخ، سنت و شناخت را سه ضلع اصلی برون‌رفت از فروبستگی می‌داند. تأکید او بر احیای سنت به معنای بازاندیشی در امر تاریخی است، نه صرفاً بازگشت به گذشته یا بستن چشم‌ها به امکانات مدرنیته. این موضع‌گیری، در

برابر آنچه او تقلیدگری مدرن یا دشمنی بی‌اساس با غرب می‌خواند، برای شناخت ژرف و محترمانه نسبت به هر دو طرف - غرب و سنت - ضروری ارزیابی می‌شود.

با این حال، نقدی جدی که می‌توان به این دیدگاه وارد کرد، نگاه داوری به رابطه میان سنت و غرب است. گرچه او بارها تأکید می‌کند که باید از شیفتگی به غرب و غرب‌ستیزی کور پرهیز کرد، اما در راه‌حل‌های پیشنهادی او، همچنان این پرسش مطرح است که چگونه می‌توان این رابطه دیالکتیکی را عملی کرد؟ داوری تأکید دارد که بدون شناخت دقیق غرب و درک تاریخی از هویت ایرانی، امکان تأسیس فرهنگی دوباره وجود ندارد. اما از جنبه‌ای انتقادی، مشخص نیست که این شناخت غرب چگونه باید به‌طور نهادی سامان یابد، به‌ویژه آنجا که نقش سازوکارهای عملی، مانند نظام آموزشی، علوم انسانی و ارتباطات بین‌المللی، در امکان این شناخت برجسته نمی‌شود. از سوی دیگر، بازاندیشی سنت نیز، هر چند به‌درستی مورد تأکید قرار گرفته، اما با خطر چیستی‌اساسی آن روبه‌روست. سنت در نگاه داوری، گسترده‌تر از آرشیو تاریخی است و باید روح خلاق در آن دمیده شود؛ اما راهکارهای دقیق چگونگی این دمیدن روح خلاق، کمتر در آثار او آشکار است.

یکی دیگر از نقاط برجسته‌ی دیدگاه داوری، انتقاد او از وضعیت کنونی اندیشه و روشنفکری در ایران است. او معتقد است که انسداد فلسفی، بیگانگی با تفکر، و حتی «نامه‌خوانده‌نشدن آثار» نشانه‌هایی از این شکست‌اند. اما «نامه‌خوانی»، در تحلیل عمیق‌تر، نه تنها به سستی روشنفکران، بلکه به ساختار ناکارآمد آموزشی و اهمیت ندادن عمومی به تفکر تئوریک مرتبط است. نقدی که می‌توان در پاسخ به این نظر داوری مطرح کرد، این است که او بحران روشنفکری را عمدتاً به یک عقب‌ماندگی فکری از جنس بی‌علاقگی به مواجهه عمیق با متن ارجاع می‌دهد، اما نقش عوامل بیرونی، همانند سیاست‌زدگی، اقتصاد وابسته و بحران‌های اجتماعی را کمتر مورد توجه قرار می‌دهد. روشنفکری ایرانی، که داوری از زوال آن سخن می‌گوید، در میدانی از سرکوب‌ها و صف‌بندی‌های ایدئولوژیک نیز عمل کرده است؛ و به همین دلیل، نمی‌توان این زوال را تنها به فقدان گفت‌وگوی فکری نسبت داد.

یکی از جذاب‌ترین ایده‌های داوری، تمرکز او بر امکان تأسیس عقلانیت در جهان و عالمیت اسلامی است و این دو با هم متمایزند. او معتقد است که تنها از رهگذر گفت‌وگوی اصیل میان سنت و مدرنیته، همراه با بهره‌گیری از نقد تاریخی غرب، می‌توان راهی نو باز کرد. این نقد، که به‌زعم داوری باید دیالکتیکی باشد، به معنای خلق چیزی نو

است که از دل سنت و مدرنیته برمی‌خیزد اما به هیچ‌یک محدود نمی‌شود. از این منظر، داوری فیلسوفی آینده‌نگر است که بحران شکست را نه به معنای انتهای تاریخ که به منزله مرحله‌ای برای آغاز دوباره می‌بیند. این نگاه ژرف و فلسفی، یکی از مهم‌ترین دستاوردهای او در فلسفه‌ورزی معاصر ایران محسوب می‌شود. داوری نه همچون فردید صرفاً غربت را شعار می‌کند، نه همچون هایدگر فقط به نقد متافیزیک غربی می‌پردازد. او پروژه‌ای برای تأسیس عقلانیت و هویت فلسفی - اجتماعی جهان و عالمیت اسلامی دارد؛ پروژه‌ای که نقطه آغازش نقد دیالکتیکی سنت و تجدد، هدفش «کاری نو» در تاریخ ما، و ابزارش پرسشگری و بازخوانی انتقادی سنت است.

یکی دیگر از نقاط برجسته داوری انتقاد او از وضعیت کنونی اندیشه و روشنفکری در جهان است. در نگاه او تجدد زوال عقل جهانشمول را رقم زده اما در عین حال راهی جز تجدد پیش روی بشریت نیست و همین اضطراب نماینده موقعیت فلاکت بار انسان در زمانه عسرت است. اما آیا رویکرد داوری به تأسیس و خروج از شکست به اندازه کافی سازوکار عملی ارائه می‌دهد؟ در بسیاری از آثار او، نوعی بی‌اعتمادی یا شک نسبت به جریان‌های روشنفکری کنونی یا الگوهای اصلاح اجتماعی مشاهده می‌شود. به‌رغم عمق فکری و فلسفی، آثار او در سطح عملی کمتر به ارائه برنامه عملیاتی برای مسائل ملموس جامعه پرداخته‌اند. شاید بتوان گفت نقطه قوت فلسفه داوری، تمرکز بر پرسش‌گری بنیادین است؛ اما این توانایی پرسش، وقتی با مطالبه مخاطب برای رفتن به‌سوی اقدام و اجرا همراه شود، پاسخ مشخص خود را کمتر در اندیشه داوری می‌یابد.

در جمع‌بندی این تحلیل، می‌توان گفت دیدگاه داوری درباره شکست، با تأکید بر تاریخت، سنت، و الزامات اندیشه‌ورزانه، تصویری دقیق از بحران و چالش‌های جامعه معاصر ارائه می‌کند. وی شکست و بحران را عارضه‌ای جهانی و برای انسان معاصر می‌داند و بحران جامعه ایرانی را هم جدا از بحران جهانی نمی‌داند، با این حال، نقطه ضعف نظریه او، عدم ورود کامل به امکان‌های اجرایی برای تحقق ایده‌های اوست. داوری با ارائه مفاهیمی چون «امکان تأسیس»، «احیای تفکر تاریخی»، و «رابطه بازاندیشانه با غرب»، فرصتی برای تأمل فلسفی و دیالکتیکی فراهم می‌کند؛ اما این فرصت، اگرچه ضروری، به خودی خود کافی نیست. برای برون‌رفت از شکست، نیاز است خوانشی چندبعدی از نظریه او صورت گیرد که در آن عناصر عملی - از نظام سیاسی و اقتصادی گرفته تا ضرورت توجه به اصلاحات نهادی و آموزشی - مورد ارزیابی قرار گیرد.

در نهایت، داوری از شکست نه به مثابه بن‌بست، بلکه به عنوان فرصتی برای بازنگری بنیادین در تاریخ و هویت جامعه ایرانی یاد می‌کند. او معتقد است اگر بتوانیم از موضعی انتقادی و مبتنی بر سنت و تاریخ خود با جهان و غرب روبه‌رو شویم، شکست دیگر به معنای پایان نخواهد بود، بلکه سرآغازی تازه است. شاید وظیفه مهم ما در این مسیر، درک عمیق اندیشه‌های او و تلفیق انتقاد با امکان برای تحقق ایده برون‌رفت او باشد.

بنابراین، داوری شکست را نه به عنوان نشانه‌ای از پایان یا صرفاً یک فقدان، بلکه به مثابه فرصتی برای بازاندیشی بنیادی و آغاز فلسفیدن دوباره می‌نگرد. از نظر داوری، شکست صرفاً رخدادی منفی نیست، بلکه هشدار است برای طرح پرسش‌های اساسی، بازنگری در هویت و عقلانیت و عبور از تقلید و سطحی‌نگری تاریخی. با تکیه بر تحلیل او، شکست می‌تواند زمینه‌ساز زایش اندیشه و تحول باشد، به شرط آنکه به تجربه‌ای وجودی و موضوع تأمل عمیق فلسفی تبدیل شود. به بیان دیگر، جامعه و اندیشمند ایرانی، اگر شکست را بشناسد و مسئولانه به نقد آن بپردازد، از دل همین بحران می‌تواند راهی به سوی فلسفه‌ای تازه و احیای خلاقیت فکری بگشاید. بر این اساس، «شکست» در روایت داوری، نقطه‌ای برای توقف نیست؛ آغاز راه اندیشیدن و پرسیدن دوباره است.

در نتیجه، تلقی داوری از شکست تنها ناظر به آشکار شدن وضعیت انحطاط نیست، بلکه نوعی بیداری فلسفی است که به بازتأسیس تفکر دعوت می‌کند. شکست در این معنا، آینه‌ای است که فلسفه در آن محدودیت‌های تاریخی خویش را بازمی‌شناسد و از همین راه، امکان اندیشیدن نو را می‌یابد. بدین سان، فلسفه شکست، نزد داوری اردکانی، خود فلسفه‌ای امکان است.

کتاب‌نامه

- آبادیان، اکبر. (۱۳۹۸). *نسبت غرب و سنت در تفکر معاصر ایرانی*. تهران: انتشارات علم.
- افشین‌مقدم، پیام. (۱۴۰۲). *فلسفه رضا داوری اردکانی؛ هویت، تاریخ، غرب*. تهران: انتشارات ققنوس.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۷۹). *فلسفه در روزگار فروبستگی*. تهران: سخن.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۸۳). *تأملی در فلسفه غرب*. تهران: سخن.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۸۷). *ما و غرب*. تهران: سخن.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۹۰). *دین و دانش*. تهران: هرمس.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۹۳). *قدرت، عقل و معنویت*. تهران: سخن.

۹۲ غرب‌شناسی بنیادی، سال ۱۶، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴

- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۹۴). *تأملی درباره غرب*. تهران: نشر سخن.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۹۷). *قدرت، عقل، معنویت*. تهران: نی.
- داوری اردکانی، رضا. (۱۴۰۰). *نامه‌های غربت*. تهران: سخن.
- شایگان، داریوش. (۱۳۸۵). *افسون‌زدگی جدید*. تهران: طرح نو.
- شیروانی، حسین. (۱۴۰۰). «فلسفه شکست در اندیشه داوری اردکانی». *فلسفه و کلام/اسلامی*، سال ۵۱، شماره ۴، صص ۱-۲۲.
- طباطبایی، سیدجواد. (۱۳۸۷). *تأملی درباره ایران*. تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- فایضی، امیر. (۱۳۹۹). «تأملی در غرب‌پژوهی معاصر ایران». در: *مجموعه مقالات غرب‌شناسی معاصر*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- فیرحی، داود. (۱۳۹۵). *نظریه دولت در ایران*. تهران: نشر نی.
- نصر، سید حسین. (۱۳۷۳). *اسلام و سنت*. تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- نیک‌بخت، ایمان. (۱۴۰۱). *بحران هویت ایرانی: واکاوی انتقادی گفتمان روشنفکری*. تهران: نشر نی.

Gadamer, Hans-Georg. (2004). *Truth and Method*, Continuum.

MacIntyre, Alasdair. (1981). *After Virtue*, University of Notre Dame Press.